

سازمان شانگهای و تغییر در نگاه به عضویت دائم ایران

فرزاد رمضانی بونش

مرکز بین المللی مطالعات صلح

واژگان کلیدی: شانگهای، مساله عضویت دائم ایران در شانگهای، عضویت ناظر ایران در شانگهای، موافقان عضویت ایران در شانگهای، ناتوی شرق

بیان رخداد:

بنیان سازمان همکاری‌های شانگهای به سال ۲۰۰۱ توسط سران روسیه، قزاقستان، چین، قرقیزستان، ازبکستان و تاجیکستان برای همکاری‌های چندجانبه امنیتی بنیان نهاده شد. سازمان همکاری‌های شانگهای از دل رقابت قدرت‌های بزرگ بر سر منطقه ژئوپلیتیک آسیای مرکزی ظهور و همکاری در مسایل امنیتی آسیای میانه به ویژه تروریسم، جدایی طلبی و افراطی‌گری را در سرلوحه اهداف خود قرار داد. شانگهای علاوه بر اعضای اصلی سازمان ابتدا مغولستان در سال ۲۰۰۴ و یک سال بعد ایران، پاکستان و هند به عنوان عضو ناظر به سازمان ملحق کرد. در این حال از سال ۲۰۰۵ که ایران به عضویت ناظر سازمان همکاری‌های شانگهای درآمد به عضویت دائم در این سازمان می‌اندیشید ولی مخالفت‌های بنیادین روسیه و چین و تاکید بر عدم پذیرش عضویت کشورهایی که در تحریم‌های بین المللی قرار دارند موجب شد تا روند عضویت دائم ایران به درازا کشد. در شرایط کنونی با توجه به نزدیک بودن به نشست سران شانگهای این پرسش وجود دارد که آیا شانگهای همچنان نگاهی منفی به عضویت کامل ایران دارد؟

تحلیل رخداد:

شانگهای در سالهای گذشته پذیرش اعضای نوین برای مدت‌زمانی نامشخص به حالت تعلیق درآورد و از میان دو گزینه ضرورت «رشد داخلی» و «توسعه سازمان» از دیدگاه نخست حمایت کرد و پذیرش اعضای نوین را طی ۱۴ سال بدون تغییر باقی گذاشت. بنابراین چند کشور کشور ناظر و «شریک گفت‌وگو» (مغولستان، ایران، هند، پاکستان و افغانستان) به جمع شانگهای پیوستند ولی در تصمیم‌گیری‌های سازمان نقش و نفوذ لازم را نیز نداشتند.

تغییر نگاه روسیه و چین: تغییر نگاه روسیه و چین در نگاه به عضویت ایران به دلایلی رخ داده است. در واقع از نگاه روسیه و چین عضویت ایران در سازمان شانگهای می‌تواند این سازمان را تقویت کند. همچنین با توجه به موقعیت استراتژیک، ژئوپلیتیک نقش ایران در تحولات منطقه‌ای و خاورمیانه‌ای این امر برای روسیه و چین حائز اهمیت است. در این شرایط چین و روسیه در سالهای گذشته از همان ابتدا مخالفت خود را با ورود کامل ایران اعلام کردند. چنانچه دولت روسیه رسماً با عضویت کامل ایران مخالفت کرد و شرایطی برای عضویت کامل در شانگهای وارد کردند که مهمترین آن عدم حضور در فصل هفتم منشور ملل متحد و قطعنامه‌ای شورای امنیت سازمان ملل بود. اما در شرایط نوین سران تاثیر گذار سازمان همکاری‌های شانگهای نگاهی جدی به کشورهای در حال تحریم ندارند و چشم‌انداز عضویت آینده ایران را به عنوان یک نیروی توازن‌بخش می‌بینند. در این حال از نگاه مسکو و تا حدی چین به چند دلیل شرایط نوین منطقه‌ای و جهانی شرایط را برای عضویت ایران در شانگهای مناسب تر شده است.

۱. مذاکره هسته‌ای ایران با غرب به مرحله نهایی نزدیک شده و احتمال لغو تحریم‌ها افزایش یافته است لذا شرط پیشین برای ورود ایران از اعتبار می‌افتد. در این حال با خروج نیروهای نظامی غربی (ناتو) از افغانستان، «مانع ژئوپلیتیکی» میان سازمان همکاری‌های شانگهای و ایران نیز از بین خواهد رفت و شرایط عضویت ایران فراهم تر میشود.

۲. در واقع وضع پیچیده نظامی و سیاسی در بخش شمال اوراسیا و بحران اوکراین و کشیده شدن پای روسیه و اعمال تحریم‌های غرب علیه مسکو شرایط نوین تقویت روابط همهجانبه بین کشورهای را از اولویت و اهمیت خاصی برخوردار کرده است. همچنین امضای سند همکاری اوکراین، مولداوی و گرجستان با اتحادیه اروپا به عنوان نخستین مرحله عضویت در این سازمان، نه تنها امکان

دستیابی اتحادیه اروپا به اهداف ژئوپلیتیکی جامعه کشورهای مشترک‌المنافع را نیز با نوعی تزلزل سیاسی مواجه ساخته و شرایط ژئوپلیتیکی روسیه در بخش غربی را پیچیده کرده است. در این شرایط نگاه مسکو به جنوب و شرق جدی تر شده است و روسیه چاره‌ای جز افزایش توجه به کشورهای شرقی و سازمان همکاری‌های شانگهای و توسعه شانگهای و پذیرش اعضای نوین ندارد. در همین راستا هم هر چه حضور و نفوذ آمریکا در حوزه امنیتی چین در جنوب شرق و خاور آسیا افزایش می‌یابد و اتحاد و ائتلاف های آمریکا با متحدان سنتی و نوین آسیایی خود رنگ ضد چینی بیشتری به خود می‌گیرد نگاه چین به تقویت رابطه با ایران و پشتیبانی از حضور آن در شانگهای جدی تر میشود.

3. با توجه به ابتکار نوین چین برای ایجاد دهلز اقتصادی جاده ابریشم و همچنین نشست‌های سران اتحادیه اروپا، نوع موضع‌گیری های آن در مورد تحریم های اقتصادی روسیه، مسکو به ایران به عنوان همکار مهم و نوینی می‌نگرد که می‌تواند در قالب شانگهای روابط مناسبی با آن داشته باشد. در این میان باید توجه داشت که با توجه به اینکه نشست سازمان بریکس در فورتالزا (15 جولای) برزیل (که نوعی مبارزه علیه نظام پولی جهانی (برتون وودز) را آغاز کرد) در این شرایط روسیه و چین به منظور تقویت این روند آماده‌اند ایران را در جمع اعضای کامل خود داشته باشند.

4. در واقع موضوع تقابل ایران و آمریکا و اروپا و فشارهای سیاسی از جانب آمریکا و اروپا برای تحریم و فشار بر ضد ایران همواره در سالهای گذشته مطرح بوده است؛ اما در یکسال گذشته با وجود مذاکرات هسته‌ای و کاهش تنش بین ایران و آمریکا و اتحادیه اروپا چین و روسیه بر این گمان هستند که برای جلوگیری از تبدیل شدن ایران به متحد غرب در منطقه باید همکاری های خود را با ایران گسترش و تثبیت کنند. در این میان عضویت کامل ایران در شانگهای می‌تواند از حضور بیشتر غرب در حوزه امنیتی چین و روسیه در منطقه به کمک ایران جلوگیری کند. در همین راستا در سالهای گذشته برخی کشورهای عضو شانگهای در معادله سود و منفعت این اعضای بر این نظر بودند که از قبل عضویت دائم ایران در شانگهای هزینه‌هایی را متقبل می‌شوند؛ اما هر چند در شرایط کنونی شانگهای با عضویت ایران رویکردی امنیتی تر به خود می‌گیرد اما سود آن برای مسکو و پکن و امنیتی تر شدن بیشتر شانگهای نیز به ضرر آنان نیست.

میزبانی تاجیکستان و تسهیل عضویت دائم ایران: در ماه آگوست 2008 در دوشنبه تاجیک ها تلاش کردند تا زمینه ورود ایران به این سازمان فراهم کنند، اما در آن زمان تاثیر جنگ میان روسیه و گرجستان، وجود تحریم‌های غرب علیه ایران در رابطه با برنامه هسته‌ای و احتمال تیرگی روابط با آمریکا و غرب، حضور نظامی کشورهای غربی در افغانستان و... خود موجب عدم پذیرش ایران شد. در این حال در شرایط کنونی از یک سو تاجیکستان مسئولیت ریاست شورای کاری کشورهای عضو سازمان همکاری‌های شانگهای بر عهده دارد و جلسه شورای وزیران امور خارجه این سازمان (به منظور آمادگی و تدوین موضوعات شامل دستور کار نشست سران ۳۱ جولای در دوشنبه) بسترهایی را در جهت تنظیم و تدوین شرایط پذیرش اعضای نوین شانگهای نهایی کرده است. در این شرایط با توجه به میزبانی تاجیکستان این کشور از پذیرش اعضای نوین و بویژه ایران حمایت می‌کند و می‌کوشد تا با توجه به روابط نزدیک خود با ایران از روند عضویت دائم ایران در شانگهای حمایت کند.

تغییر نظر اعضای دیگر شانگهای در مورد عضویت دائم ایران: قبلاً قزاقستان و بعد ازبکستان از عضویت ایران در شانگهای (به خاطر روابط با تاجیکستان و همچنین سیاست سنتی ازبکستان در مورد نقش ایران در آسیای مرکزی) نگران بودند. اما در شرایط کنونی روابط قزاقستان با ایران بهتر و پشتیبانی روسیه و چین از این امر موجب حمایت بیشتر کشورهای دیگر عضو از عضویت کامل ایران شده است.

مزایای عضویت ایران: عضویت کامل ایران در شانگهای مهم است. چرا که اگر این سازمان مدعی حل مشکلات در منطقه است نادیده گرفتن قدرت منطقه‌ای مهم و موثر مانند ایران خسارتی برای سازمان است. در این راستا با توجه به سابقه تاریخی که جمهوری اسلامی ایران و نقشی که در حل و یا توجه به موضوعاتی مانند قره باغ، تاجیکستان و.. ایران می‌تواند در سیاست گذاری‌های منطقه‌ای و مواضع مشترک در مورد افغانستان، تروریسم و مبارزه با مواد مخدر و ترنیتات امنیتی و همچنین همکاری‌های مشترک با سایر اعضا مفید واقع گردد. لذا عضویت ایران برای سازمان تبدیل به ضرورتی مهم شده است.